

Posudek diplomové práce Bc. Barbory Gardelkové

Konceptualizace emocí v českém znakovém jazyce (Na příkladu hněvu)

(Posudek vedoucí práce)

Pro svou diplomovou práci si Barbora Gardelková zvolila téma kognitivnělingvistické; po zralé úvaze se rozhodla podrobit zkoumání konceptualizaci hněvu v českém znakovém jazyce. Třebaže je totiž konceptualizace emocí ve světové kognitivní lingvistice tématem velmi exponovaným, ve vztahu k českému znakovému jazyku se mu věnovaly pouze drobnější seminární sondy a soustředěnější pozornosti se mu v této diplomové práci dostává vlastně poprvé. Hněv má navíc v kontextu kognitivní lingvistiky (už od Lakoffovy proslulé studie z 80. let) mezi zkoumanými emocemi výsadní postavení a existující výzkumy jeho konceptualizací v různých jazycích poskytují dobrou metodologickou oporu i materiál pro mezikulturní srovnání.

Diplomantka se tématu věnovala dlouho a intenzivně. Jako vedoucí práce jsem byla svědkem mnoha fází jejího vzniku (a několika verzí textu) a nyní oceňuji výslednou podobu jako velmi zdařilou, jak v částech teoreticko-metodologicky ukotvujících, tak – a to zejména – ve druhé polovině práce, kde diplomantka vydává počet ze svého originálního, dobře zvládnutého a plodného výzkumu.

Autorka dokázala ukotvit téma do širšího kontextu; samostatně pracuje s bohatou odbornou literaturou (zejm. z oblasti zahraniční kognitivní lingvistiky mluvených i znakových jazyků) a uspokojivě se na jejím základě vypořádává s dosti složitými teoretickými otázkami. Ocenit bych zde chtěla především pasáže o různých pojetích fenoménů ikonicity a metaforičnosti ve znakových jazycích a o povaze ikonicko-metaforického mapování (zejm. na s. 20 – 30, resp. 20 – 35), včetně komentovaných příkladů – přebraných i vlastních – i přehledné tabulky na s. 31. Jde o pojednání dostatečně podrobné, ale zároveň hutné a v kontextu celé práce uměřeně rozsáhlé i přehledně strukturované. To ostatně platí i o následujících kapitolách, věnovaných různým pojetím a klasifikacím emocí (a pak podrobněji i pojetím, projevům a konceptualizacím hněvu) v kontextu psychologie a kognitivní lingvistiky. Zvláštní pozornost je věnována třem studiím o konceptualizacích hněvu v angličtině (Lakoff), polštině (Mikołajczuk) a češtině (Bednaříková), s nimiž jsou pak v závěru srovnány výsledky výzkumu provedeného autorkou na českém znakovém jazyce.

K výzkumu (představen a sumarizován je v kapitole 5, s. 57 – 112) diplomantka přistoupila s velkým nasazením, invencí, ale i s velkou pečlivostí. Jejím cílem bylo získat co nejvíce znaků vyjadřujících sémantiku spojenou s hněvem a na základě formálně-sémantické analýzy jejich parametrů je pak klasifikovat se zaměřením na metafory a metonymie, jež se v nich uplatňují. Znaky byly získány od devíti pečlivě vybraných neslyšících respondentů, kteří vedli s diplomantkou rozhovory nad materiálem z promyšleně připravených videonahrávek a komiksu. V následné fázi výzkumu byly tyto znaky posuzovány a verifikovány čtyřmi dalšími neslyšícími konzultantkami.

V subkapitole 5.1 (od s. 58) autorka zaznamenané znaky (v celkovém počtu 37) postupně analyzuje: fotografii / fotografie doplňuje podrobný popis znaku s ohledem na jeho formu i význam, zejména s ohledem na jejich ikonicitu i na to, jaká metafora / metafory či metonymie jsou jednotlivými parametry znaku realizovány. Mezi znaky jsou vhodně exponovány „centrální výrazy pro hněv“ (prvních 13 uvedených); cenný je však i popis ostatních znaků z pojmové oblasti hněvu, třeba na jejím okraji (NADÁVAT, KONFLIKT apod.). Popisy jsou velmi rozsáhlé, často přerůstají v úvahy o různých možnostech interpretace daného znaku, dávají znaky do souvislosti s možnými českými ekvivalenty, odkazují k odborné literatuře i ke slovníkům češtiny, zpravují o tom, u kterých respondentů a v jakých

kontextech byl znak zaznamenán i o náhledech konzultantek stran různých sémantických poloh znaku i kontextů užití (srov. např. znak č. 17 BÝT-UMÍNĚNÝ). Na jednu stranu jsou snad tato pojednání s ohledem na vyváženost práce příliš rozsáhlá, na druhou stranu jde o cenný materiál k možnému dalšímu využití.

Na základě analyzovaných znaků je pak vyvozeno, které metafory a metonymie se při konceptualizaci hněvu v českém znakovém jazyce uplatňují (5.2, od s. 104) a jakou povahu v něm má idealizovaný model hněvu; to vše pak autorka dává do souvislostí s konceptualizací hněvu v angličtině, polštině a češtině (v tabulce na s. 13 – 14). O shodách a rozdílech by se jistě dalo diskutovat, centrální konceptualizace hněvu známé z mluvených jazyků (související se schématem NÁDOBA, se zvýšenou teplotou, varem a explozí, s ohněm či s pohybem nahoru aj.) jsou však na základě výzkumu Barbory Gardelkové potvrzeny jako přítomné i v českém znakovém jazyce.

Problém, s nímž se diplomantka evidentně potýká, se vztahuje k nejednoznačnosti při vymezování metafory a metonymie; věc totiž není tak jednoduchá, jak by se mohlo zdát na základě učebnic. Autorka se nespokojuje se „škatulkováním“ a uvažuje o problémech pokročileji, ví o kombinaci metafor a metaforických složeninách, o kategorii metafor vzniklých z metonymií apod. a pracuje s tímto pojmovým aparátem, seč může. Měla bych mnoho otázek (některé z nich si diplomantka na základě konzultací umí představit), ale omezím se pouze na jednu, resp. dvě: 1/ Co by bylo možno udělat v této práci (či i ve výzkumu) jinak, příp. opravit? 2/ Jakým zkoumáním by bylo možno navázat, příp. k čemu by se ještě dal zpracovaný materiál využít?

Práce má odpovídající formální úroveň, jak typografickou, tak redakční. Drobných nedostatků (interpunkčních či formulačních – např. „hněvivá situace“) není mnoho. Autorka vybavila práci vším patřičným, a to v kvalitním a graficky přehledném zpracování (přílohy, seznamy literatury, DVD s nahrávkami) a naplnila principy odborného textu i žánru diplomové práce.

Jak bylo uvedeno výše, diplomovou práci Bc. Barbory Gardelkové pokládám za zdařilý, zralý a originální příspěvek ke kognitivnělingvistickému výzkumu českého znakového jazyka, a protože splňuje požadavky kladené na tento typ kvalifikačních prací, doporučuji ji k magisterské obhajobě. Navrhuji klasifikaci stupněm „výborně“.

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.
Ústav jazyků a komunikace neslyšících
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

V Praze 5. června 2017

